STUDIA WILANOWSKIE

XXIV

WARSZAWA 2017

Muzeum Pałacu
Króla Jana III
w Wilanowie

Konferencja „Literacka spuścizna Stanisława Kostki Potockiego". Sprawozdanie

Magdalena Partyka

„Literacka spuścizna Stanisława Kostki Potockiego" – pod takim tytułem odbyła się 14–15 grudnia 2016 roku w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, w Sali Białej, konferencja naukowa, której celem było przybliżenie zagadnień związanych z dorobkiem literackim gospodarza Wilanowa. Organizatorami wydarzenia byli: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Polskie Towarzystwo Badań nad Wiekiem Osiemnastym, Pracownia Literatury Oświecenia Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Spotkanie zgromadziło przedstawicieli kilkunastu ośrodków naukowych i akademickich z Polski i z Włoch.

Otwarcia konferencji dokonali Paweł Jaskanis, Dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, i Anna Grześkowiak-Krwawicz, Prezes Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym. Słowo wstępne skierowali do prelegentów i gości Dorota Folga Januszewska z wilanowskiego muzeum i Tomasz Chachulski z Pracowni Literatury Oświecenia IBL i Wydziału Nauk Humanistycznych UKSW. Wskazując na portret Stanisława Kostki Potockiego pędzla Antona Graffa zawieszony w eksponowanym miejscu auli, organizatorzy zaznaczyli, że dzięki wieloletnim pracom badaczy kultury znamy działalność Potockiego w obszarze sztuki, kolekcjonerstwa, a także polityki. Podkreślili wszechstronną aktywność Stanisława Kostki Potockiego z jednej strony i widoczną lukę w badaniach nad dorobkiem literackim hrabiego – z drugiej.

Pierwsza prelegentka, Joanna Paprocka-Gajek z Działu Sztuki wilanowskiego muzeum, przedstawiła referat zatytułowany: „Stan badań nad działalnością kolekcjonerską i publicystyczną Stanisława Kostki Potockiego prowadzonych w Muzeum Króla Jana III w Wilanowie – w 195. rocznicę śmierci". Referentka omówiła w porządku diachronicznym opisy kolekcji wilanowskiej ukazujące się drukiem na przestrzeni lat: od ogłoszonego w 1834 roku *Spisu obrazów znajdujących się w Galeryi i Pokojach Pałacu wilanowskiego z wyszczególnieniem przedmiotów godniejszych uwagi. Własność hr. Alexandra Potockiego*, poprzez prace Hipolita Skimborowicza i Wojciecha Gersona, przewodniki po Wilanowie ukazujące się na przełomie XIX i XX wieku autorstwa Wiktora Czajewskiego, do prac Tadeusza Mańkowskiego, które z kolei zaowocowały uszczegółowieniem badań, prowadzonych później między innymi przez Jana Morawińskiego. W dalszej kolejności przypomniała artykuły szerokiego grona badaczy publikowane w periodykach „Meander" i „Roczniki Historii Sztuki", gdzie Potocki został przedstawiony jako: historyk i teoretyk sztuki (Juliusz Starzyński), pisarz i krytyk literacki (Zdzisław Libera), polityk, minister wyznań religijnych (Emil Kipa), architekt (Stanisław Lorentz), archeolog (Kazimierz Michałowski), publicysta i promotor historii sztuki (Maria Ludwika Bernhard).

Joanna Paprocka-Gajek podkreśliła rolę powołanego do życia w roku 1977 przez Wojciecha Fijałkowskiego, Irenę Malinowską i Jadwigę Mieleszko periodyku „Studia Wilanowskie". Część wystąpienia referentka poświeciła również najnowszym inicjatywom podejmowanym w obszarze badań nad dziedzictwem Wilanowa. W ostatnich latach uwagi doczekały się zbiory przedstawione w publikacjach: Barbary Szelegejd, *Wyrafinowany urok białej porcelany. Wilanowska kolekcja biskwitów* (2006); Witolda Dobrowolskiego, *Wazy greckie Stanisława Kostki Potockiego*. *Próba rekonstrukcji kolekcji* (2007); Katarzyny Karaskiewicz, *Początek języka – początek człowieczeństwa. Ewolucyjna koncepcja kultury według Stanisława Kostki Potockiego* (2009); Barbary Szelegejd, *Czerwona i czarna kamionka oraz jej naśladownictwa w zbiorach wilanowskich* (2013); Aleksandry Majewskiej, *Zbiory egipskie w Wilanowie* (2015). Paprocka-Gajek zdała też relację z najnowszych prac konserwatorskich nad *Portretem konnym Stanisława Kostki Potockiego* i zapowiedziała publikację materiałów prezentujących odkryte niedawno niuanse związane z powstawaniem obrazu. Referentka mówiła także o współpracy wilanowskiego muzeum z międzynarodowym Towarzystwem Winckelmannowskim, nawiązanej w roku 2008, i pierwszej wspólnej konferencji z cyklu „Johann Joachim Winckelmann i Stanisław Kostka Potocki" zorganizowanej w Wilanowie w 2014 roku. Jej pokłosiem jest wydany w 2016 roku tom pokonferencyjny. W ramach współpracy ośrodków polskiego i niemieckiego planowane są też dwujęzyczne edycje dzieła *O sztuce u dawnych* oraz listów do żony i dziennika podróży. Referentka wskazała na możliwość promocji tych wydawnictw podczas obchodów Roku Winckelmanowskiego w Berlinie w 2018 roku. W konkluzji podkreśliła, że tematów do pracy nad dorobkiem Potockiego wystarczy dla pokoleń badaczy.

Dorota Folga Januszewska podzieliła się ze słuchaczami zgromadzonymi na konferencji kulisami prac nad przygotowaniem edycji nieopublikowanego do tej pory dziennika zatytułowanego *Podróż do Italii zawierająca historię Italii oraz sądy na temat starożytności i dzieł sztuk, malarstwa, rzeźby i architektury przez pana hrabiego Stanisława Potockiego.* Praca nad rękopisem trwa już ponad trzy lata, wydanie w opracowaniu referentki i tłumaczeniu Stanisława Schabowskiego planowane jest na koniec 2017 roku. Dziennik jest zapisem eskapady trwającej od września 1779 roku, którą Stanisław Kostka Potocki odbył wraz z żoną Aleksandrą z Lubomirskich, jej siostrą Izabelą, żoną brata – Ignacego Potockiego; towarzyszył im także wybitny działacz oświeceniowy, jezuita Grzegorz Piramowicz. Składa się nań 361 kart rękopisu w języku francuskim. Notatki datowane są od 12 września 1779 roku w Weronie do 7 listopada w Bolonii. Opisy wrażeń i miejsc zaczynają się od spacerów po Weronie, z której podróżnik udaje się do Brescii, następnie przez Bergamo do Mediolanu, odwiedzając także miejscowości w Piemoncie, potem wizytuje Cremonę. 7 października 1779 roku Potocki jest już w Mantui, aby następnie zmierzać

ku Vicenzie i Wenecji, której zabytkom poświęca szczególnie dużo uwagi. Odwiedziwszy także wyspy Laguny, jedzie dalej do Padwy, Ferrary i Cento. Od 30 października 1779 roku do co najmniej 7 listopada jest w Bolonii. Na opisach tego miasta konsekwentnie prowadzony *Dziennik* nagle się urywa. Zapowiadając edycję, referentka zaznaczyła, że przedmiotem opracowania i wydania będzie tylko epizod jesienny 1779 roku, obfitujący w ciekawe deskrypcje miejsc, także tych, które dziś już nie istnieją, oraz poglądy autora wartościujące zarówno pojedyncze dzieła i zabytki, jak i opisujące kompozycję odwiedzanych kolekcji.

Roman Dąbrowski z Krakowa przedstawił rozważania zatytułowane „O istocie, funkcji i doskonaleniu dobrego smaku w refleksji estetycznej Stanisława Kostki Potockiego". Referat dotyczył poglądów Stanisława Kostki Potockiego na temat pojęcia „dobrego smaku", które ujawnił w rozprawie *O zasadach dobrego smaku*, będącej rozdziałem jego dzieła *O wymowie i stylu*. Krakowski badacz najpierw zwrócił uwagę na podkreślane przez autora rozprawy trudności związane z ujęciem tej kategorii estetycznej, jej niedefiniowalnością, a także na powiązanie w jej ujęciu czynnika racjonalnego i emocjonalnego. Następnie Dąbrowski wskazał ogólnie na usytuowanie poglądów Potockiego na ten temat w kontekście oświeceniowych koncepcji estetycznych. Przede wszystkim jednak skupił się na zagadnieniu źródeł i prawideł dobrego smaku, podkreślając ich charakter obiektywny, związany z naśladowaniem natury i niezależny od podmiotu dokonującego oceny estetycznej. Zauważył również połączenie w myśleniu Potockiego o smaku zasad estetyki klasycyzmu oraz inspiracji ze strony filozofii empiryzmu, ujmowanie smaku z perspektywy zarówno pojedynczego człowieka, jak też w odniesieniu do świadomości estetycznej narodów czy epok. Następnie badacz podjął kwestię relacji między smakiem a geniuszem. Oddzielna część referatu dotyczyła szczególnej rangi, jaką Potocki przyznawał twórcom starożytnym, imitującym, jak sądził, naturę bezpośrednio, nie – jak autorzy w późniejszych wiekach – za pośrednictwem naśladowców. W dalszej kolejności przedmiotem uwagi stało się kształcenie dobrego smaku, szczególnie rola, jaką odgrywają w tym procesie wzorce literackie. Wreszcie, w podsumowaniu wystąpienia, prelegent podkreślił znaczenie dobrego smaku jako kryterium ocen dokonywanych w krytyce artystycznej.

Kolejny uczestnik konferencji, Paweł Pluta z Wrocławia, wygłosił referat „Gotyckość w poglądach Stanisława Kostki Potockiego". Szkic był próbą ukazania znaczenia terminu „gotyckość" w pisarstwie Potockiego, zwłaszcza tym, które postało po 1816 roku. Punktem wyjścia rozważań uczynił Pluta jeden z felietonów *Świstka krytycznego*, w którym bohater wygrywa herbatniczkę ze znajdującymi się w niej dokumentami zapisanymi pismem gockim. Dalej referent podjął się określenia, czym dla Potockiego była kategoria gotyckości. Badacz skonceptualizował ją jako pojęcie, które posłuży Pilawicie do charak-

teryzowania wszelkich przejawów obserwowanego na co dzień odwrotu od idei oświeceniowego postępu zarówno w życiu społecznym, jak i w twórczości literackiej. Paweł Pluta odwołał się do dwóch interpretacji sformułowania „gocki charakter pisma" (z felietonu *Świstka krytycznego*), których dokonali w 1955 roku Aniela Kowalska i Emil Kipa. Następnie przywołał słowniki z epoki rejestrujące słowo „gocki" i odnoszące jego znaczenie do kroju pisma. Referent stwierdził, że w powszechnym funkcjonowaniu w XVIII wieku termin „gocki" miał zabarwienie negatywne. Pluta zauważył też metaforyczny sens słowa „gocki", „gotycki". Odnosiło się ono, jak mówił, do mentalności czy postępowania człowieka, sposobu jego rozumowania i formułowania wypowiedzi. W dalszej części omówił znaczenia pojęcia „Goci", jakim posługiwali się pisarze XVIII wieku. Goci byli przez ludzi wieku świateł kojarzeni z regresem, grubiaństwem, barbarzyństwem, dzikością, zacofaniem, a czasy, w których doszło do ich dominacji, łączone były z początkiem ustroju społeczno-politycznego nazywanego feudalizmem. Prelegent wspomniał także o funkcjonowaniu słowa „gocki" w pismach dotyczących języka (*Rozprawie o potrzebie ćwiczenia się w ojczystej mowie* czy *O wymowie i stylu*), gdzie ma konotacje negatywne. W podsumowaniu stwierdził, że gotyckość dla Potockiego była synonimem złego gustu, wypaczonego smaku, nieumiejętnego formułowania myśli, a więc powrotu do czasów barbarzyństwa, pojęciem pejoratywnym, które odsyła do zabobonu, regresu oświaty i kultury, braku wyczucia estetycznego, czyli szeroko pojętego obskurantyzmu. Tytułem sygnału podjęty został temat postrzegania przez Pilawitę gotyku jako stylu w architekturze.

„Johann Joachim Winckelmann – Stanisław Kostka Potocki – filhellenizm w Polsce około 1800 roku: nowe perspektywy badań?" – to tytuł wystąpienia kolejnego badacza z Wrocławia, Marcina Cieńskiego. Referent podjął próbę odpowiedzi na pytanie, jaka problematyka badawcza z obszaru filhellenizmu daje się nakreślić prawie czterdzieści lat po badaniach Tadeusza Namowicza i ćwierć wieku po krytycznym wydaniu *Winkelmana polskiego*, a także w kontekście pojawiających się, obecnie liczniej, studiów nad polskim filhellenizmem, które koncentrują się jednak na obszarze romantycznym. Tymczasem, zdaniem Cieńskiego, europejski filhellenizm zaczyna się właśnie od Winckelmanna w połowie stulecia i splata się z greckim odrodzeniem umysłowym i narodowym (czyli oświeceniem), które pojawia się właśnie w połowie XVIII wieku.

Emiliano Ranocchi z uniwersytetu w Udine współpracuje z Dominique'em Triaire'em i François Rossetem nad edycją dzieł zebranych Potockiego. Podczas wilanowskiej konferencji włoski uczony przedstawił próbę rekonstrukcji spotkania hrabiego w Karlsbadzie z Johannem W. Goethem i Johannem G. Herderem latem 1785 roku. Prelegent omówił przebieg rozmowy wielkich osobistości i refleksje Potockiego, którym dał wyraz w korespondencji z żoną.

Kolejny referat dotyczył trzech oracji funeralnych Stanisława Kostki Potockiego, opublikowanych w 1816 roku w pierwszym tomie *Pochwał, mów i rozpraw* (*Mowa przy złożeniu w Grobie Wilanowskim przewiezionego z Wiednia ciała Ignacego Potockiego, Mowa przy wyprowadzeniu ciała Adama Potockiego* oraz *Mowa pogrzebowa Józefa Księcia Poniatowskiego*). Agata Seweryn z Lublina potraktowała te okolicznościowe teksty jako egzemplifikację retorycznego kunsztu Potockiego. Interesowały ją nie tylko umiejętności korzystania przez autora z gromadzonej od czasów antyku rekwizytorni, jaką dysponuje *genus deliberativum*, lecz także jego indywidualny styl realizacji zasad oratorstwa popisowego. Jako kontekst posłużyła tu refleksja teoretyczna poświęcona retoryce stosowanej, rozproszona w czterech tomach *O wymowie i stylu*. Oświeceniowy autor definiuje tu orację funeralną jako rodzaj kazania („najszczytniejszego rodzaju wymowy"). Seweryn starała się pokazać, że – zgodnie z tym założeniem – interesujące ją mowy pogrzebowe realizują wzorce homiletyczne, a sam mówca – znany ze swoich liberalnych poglądów, wymieniany wśród przedstawicieli rokoka literackiego – nie zawahał się wejść w nich w rolę kaznodziei. Pociągnęło to za sobą interesujące dla literaturoznawcy konsekwencje zwłaszcza w warstwie elokucyjnej. Oto na przykład splot stylizacji biblijnej z nawiązaniami do tradycji klasycznego eposu prowadzi do kreacji księcia Józefa Potockiego na antycznego herosa i jednocześnie „nowego Mojżesza" oraz „nowego Abrahama". Tego typu zabiegi literackie (także – na przykład – splot tradycji epickich ze stylistyką apokaliptyczną), referentka powiązała z dziedzictwem baroku. Z drugiej strony wskazała na obecność w interesujących ją tekstach nawiązań do nowych tendencji literackich, takich jak poezja ruin i grobów. Pozwoliło to jej – po pierwsze – postawić tezę o swoistej polifoniczności elokucyjnej mów pogrzebowych Potockiego, którego tradycja literaturoznawcza zwykła kreować zbyt – jej zdaniem – jednoznacznie, na ortodoksyjnego klasycystę. Po drugie – potraktować analizowane mowy jako teksty dające wyobrażenie nie tylko o oratorskich, lecz także o prozatorskich talentach Potockiego.

Barbara Judkowiak z Poznania wygłosiła referat pod tytułem „Kantata na dzień imienin JW. Hilarego Siemianowskiego na tle twórczości dramatycznej i parateatralnej Stanisława Kostki Potockiego". Referentka zmierzała do zmonografizowanego opisu utworu Potockiego z rękopisu APP 246-1, dotąd ledwie wspominanego ze względu na jego związek z Wojciechem Mierem (Roman Kaleta, Edward Rabowicz). Wbrew konstatacji Jadwigi Rudnickiej, iż *Kantata* należy do grupy utworów wprawdzie skończonych, ale „dość ubogich i nie wnoszących poważniejszego materiału do poznania autora i jego epoki", wnosi przesłanki do zabiegów datacyjnych i pozwala formułować wstępne hipotezy na temat kontekstów genetycznych. Z tła dramatyczno-teatralnych i *quasi*-dramatycznych pism Stanisława Kostki Potockiego wyróżnia się gatunkiem (analiza dotyczy jedynie tekstu

libretta, partytury nie znamy): okolicznościowy niewielki wierszowany utwór, oparty na refrenie pochodzącym z jakiegoś – dziś nieznanego – utworu przypisanego przez autora Wojciechowi Mierowi, składa się z (melo)recytowanych dialogów i monologów arii, duetów i różnie kształtowanych chórów. Jak relacjonowała Judkowiak, scenka rozgrywa się u rogatek Lwowa o świcie, gdzie oczekujący na wstęp do miasta znajdują powody, by sławić gościnność głównego bohatera. Znajdująca kontrapunkt w komicznej figurze swego kozaka postać Hilarego Siemianowskiego jako dobrego kompana w towarzystwie lwowskich „filozofów" wywołuje kilka aluzyjnie tylko potraktowanych, zagadkowych motywów, które – zdaniem poznańskiej badaczki – zdają się prowadzić tyleż w stronę młodzieńczych przyjaźni literackich autora, co kontaktów wolnomularskich i wyrastającego z lwowskiej masonerii stronnictwa patriotycznego.

Krystyna Maksimowicz z Gdańska w centrum zainteresowania postawiła dwa utwory Stanisława Kostki Potockiego skierowane do Aleksandry z Lubomirskich Potockiej, czyli *Wiersz do mojej żony* oraz *Rozum i serce*, należące do liryki refleksyjno-osobistej. Wiersze te odnoszą się do sfery prywatnej małżonków, jednak ujawnione w nich poglądy na temat szczęścia mają charakter uniwersalny. Ponieważ nie jest znany czas powstania utworów, referentka podjęła próbę ustalenia ich chronologizacji. Ponadto dociekała źródła idealnego związku poety z żoną wykreowanego w wierszach. Omawiane teksty usytuowała w kontekście oświeceniowych wierszy do żon, a poetycki konterfekt Aleksandry Potockiej dopełniła na podstawie utworów Wojciecha Miera, Tomasza Kajetana Węgierskiego, Juliana Ursyna Niemcewicza i Dominika Tomaszewskiego.

Wojciech Kaliszewski z Warszawy przedstawił twórczość poetycką Stanisława Kostki Potockiego i Józefa Szymanowskiego w perspektywie „poezji eleganckiej". Kategoria, wprowadzona przez Kaliszewskiego jako zapowiedź przyszłych dokładniejszych badań i ustaleń, określa przede wszystkim sposób uprawiania poezji w kontekście innej aktywności – na przykład krytycznoliterackiej, badawczej oraz publicznej – w sposób nie tyle zawodowy, ile wynikający z naturalnego i indywidualnie rozwijanego poczucia piękna, dobra i użyteczności. „Poeci eleganccy", stanowiący krąg bywalców Pałacu Błękitnego przyjaciele i współpracownicy księcia Adama Czartoryskiego, jak wskazał prelegent, odwoływali się w swojej twórczości do kategorii smaku, operowali również pojęciem gustu. Najdoskonalej, zdaniem Kaliszewskiego, scharakteryzował „poezję elegancką" Stanisław Kostka Potocki w *Pochwale Józefa Szymanowskiego* ogłoszonej po śmierci poety w „Nowym Pamiętniku Warszawskim" w 1801 roku.

Aleksandra Norkowska z Bydgoszczy przedmiotem zainteresowania uczyniła – rzadko podejmowaną przez Potockiego poetę – tematykę miejską. W referacie zatytułowanym „Przestrzenie miasta w wybranych wierszach Stanisława Kostki Potockiego" uwagę przykuł sposób

odzwierciedlenia aktualnej problematyki związanej z kwestią nierówności społecznej i walką mieszczan o przywrócenie należnych im praw obywatelskich. Refleksja badawcza objęła także pojęcie „miejskości" użyte w jednej z translatorskich prac Pilawity.

„Konstrukcje podmiotu lirycznego w poezji Stanisława Kostki Potockiego" omówiła Patrycja Bąkowska z Poznania. Wstępna lektura wierszy Potockiego, jak znaczyła referentka, pozwala dostrzec ich zróżnicowany charakter. Badaczka wyróżniła między innymi utwory metapoetyckie (*Myśl o wielkości poetycznej*), patriotyczne (*Do sejmujących*), erotyczne *(Wiersz ofiarowany damie*) i o tonacji intymnej (*Myśl moja do brata*). Owa różnorodność, jak powiedziała, skłoniła ją do refleksji nad kreacjami podmiotu lirycznego, wśród których szczególnie wyraziście jawi się jej zdaniem: „ja" poety, „ja" szlachcica i obywatela, „ja" męża i przyjaciela. Bąkowska wspomniała na koniec, że tak zarysowany podział niesie za sobą wiele pytań dotyczących znaczenia tradycji antycznej i klasycznej przy jednoczesnej otwartości na sentymentalizm, widoczny chociażby w napięciach na linii prywatne – intymne.

Grzegorz Zając w wystąpieniu „*Podróż do Ciemnogrodu* – komizm, a gatunkowa tożsamość powieści" skoncentrował się na analizie powieściowej specyfiki *Podróży do Ciemnogrodu*, wskazując na to, iż realistyczny profil tego utworu ukształtowany został również w oparciu o zabieg komicznej degradacji przedstawianego tam świata, odsyłającego w ten sposób do krytycznie przez autora postrzeganej rzeczywistości pozatekstowej. Potocki, nie stroniąc od tworzenia karykaturalnego, pozornie tylko zdominowanego przez fantastyczne wizje, rysunku określonych jej fragmentów, jawi się tym samym, zdaniem krakowskiego badacza, jako pisarz, który próbuje realizować to, co z czasem nazwano wielojęzycznością powieści – sięga do różnych rejestrów wypowiedzi i konwencji obrazowania w celu przybliżenia złożoności ludzkich doświadczeń.

Kolejny referat: „Obraz inkwizycji w *Podróży do Ciemnogrodu* Stanisława Kostki Potockiego na tle innych przedstawień oświeceniowych" wygłosiła Maria Janoszka z Katowic. Rozważania dotyczyły sposobów przedstawienia w *Podróży do Ciemnogrodu* inkwizycji, która pod piórem Potockiego wyrasta na najważniejszą instytucję rządzącą krajem Najciemniejszego Pana. W opisie Ciemnogrodu, który, jak przypomniała Janoszka, zwykło się utożsamiać z satyrycznym obrazem Państwa Kościelnego, wyposażonego dodatkowo w wiele cech kultury polskiej epoki saskiej, szczególnie wiele miejsca Potocki poświęca charakterystyce duchowieństwa i władzy, która spoczywa w jego ręku. Wizerunek inkwizycji wpisuje się w całości w nurt krytyki stanu duchownego i instytucji kościelnych, należący do głównych tematów oświeceniowej publicystyki, wykazuje równocześnie, jak dowodziła prelegentka, wiele filiacji z rodzimymi i europejskimi przedstawieniami Świętego Oficjum w literaturze.

Jako materiał do badań porównawczych wykorzystane zostały między innymi utwory Woltera, Ignacego Krasickiego i Jana Potockiego, a także powieści gotyckie.

Jakub Bajer z Poznania przedstawił szeroki wachlarz pytań badawczych, jaki wyłania się z listów Potockiego do żony Aleksandry z lat 1791–1808. W listach widać, zdaniem Bajera, obraz Pilawity polityka, dowódcy wojsk, więźnia, podróżnika, a także ojca i męża, właściciela majątków i zarządcy licznych dóbr. Wystąpienie było poświęcone najważniejszym sprawom myśli i działalności Potockiego opisywanej w listach: historii politycznej Polski od uchwalenia Konstytucji 3 maja do powstania Księstwa Warszawskiego (Sejm Wielki, poselstwo do Berlina, wojna polsko-rosyjska, emigracja polityczna w Saksonii, konfederacja targowicka, sejm grodzieński, powstanie kościuszkowskie); historii rodziny Potockich (relacje mąż–żona, ojciec–syn, relacje z braćmi Potockiego i siostrami Aleksandry, kwestie zarządzania majątkami i rodzinnymi finansami); obyczajom i sprawom codziennym (podróże, życie towarzyskie i dworskie, gry, lektury, bale, obiady, teatr, opera, taniec, zdrowie i choroby); historii kolekcjonerstwa (majątki Rozkosz, Olesin, Arsenał, Wilanów). W zakończeniu prelegent wyliczył problemy badawcze, z którymi mierzył się podczas opracowywania korespondencji, jak na przykład: różne języki, w których pisał Potocki, niedookreślona chronologia listów czy ich dyskusyjna gramatyka i ortografia.

Sebastian Musiał z Warszawy zajął się zbiorem pod tytułem „Listy osób różnych do Stanisława Kostki Potockiego" pozostającym w Archiwum Głównym Akt Dawnych w zespole Archiwum Publiczne Potockich. Uwagę poświecił kilku prywatnym listom księdza Jana Pawła Woronicza do hrabiego Potockiego. Jak relacjonował prelegent, korespondencja dotyczyła różnych codziennych spraw, wśród których za najciekawsze uznał Musiał historię probostwa nieporęckiego, kazanie napisane przez Woronicza na pogrzeb Izabeli Czartoryskiej, które duchowny wysłał do oceny Potockiemu, a także kwestie związane z zakupem przez Woronicza od Potockiego obrazów o tematyce historycznej.

Magdalena Bober-Jankowska z Warszawy omówiła *Listy polskie pisane w roku 1785* Stanisława Kostki Potockiego. Stanowią one świadectwo wydarzeń związanych z tak zwaną aferą Dogrumowej oraz prezentację poglądów autora na temat skandalu. Odkrywają jednocześnie, jak wykazała autorka referatu, doskonały warsztat Potockiego jako publicysty, z niezwykłą precyzją i celnością stosującego wobec czytelnika różnorodne zabiegi o charakterze perswazyjnym. Podstawowym celem autora było przekonanie potencjalnych odbiorców o słuszności głoszonych przez siebie poglądów. Referat skupiał się na odnalezieniu i wskazaniu zabiegów perswazyjnych, których wykorzystanie pozwoliło osiągnąć zamierzony cel. Zwracał zatem uwagę na formułę tytułową dzieła nawiązującą do popularnej for-

my wypowiedzi publicystycznej, jaką był list. Duże znaczenie miał w tym zakresie także sposób kreowania sytuacji epistolarnej. Kolejnym zabiegiem perswazyjnym omówionym w wystąpieniu było motto zaczerpnięte z Księgi I *Roczników* Tacyta: *Sine ira et studio* („Bez gniewu i uprzedzenia"). Istotnym elementem okazały się również słowa-klucze: „prawda" oraz „nieuprzedzenie". Jednym z najważniejszych elementów literackiej perswazji, jak mówiła referentka, jest kreowanie wizerunków uczestników skandalu. Potocki na przykład tak przedstawił Dogrumową, że odbiorca po lekturze dzieła jest przekonany o niewinności kobiety oraz jej absolutnej uczciwości. Czartoryski ukazany został jako ideał. Wizerunek Komarzewskiego zmieniał się wraz z rozwojem wypadków. Postać Ryxa jest z kolei od początku ukazana w złym świetle, niemniej jednak zawsze z pozorami zachowania obiektywizmu. Badaczka pokazała, jak doskonale Potocki wykorzystuje znane sobie zabiegi perswazyjne mające źródło w retoryce, by wykreować określone wizerunki postaci. Sięga przykładowo po *prolepsis*, *indignatio*, parentezę czy nagromadzenia.

Referat Edyty Pętkowskiej z Warszawy „O *Listach z Paryża* do moich współobywateli" koncentrował się na przedstawieniu tekstu Stanisława Kostki Potockiego, który pozostaje w zbiorze jego notatek, obecnie przechowywanych pod sygnaturą 238 w Archiwum Publicznym Potockich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Podjętymi przez Pętkowską problemami badawczymi były: kwestia próby datacji tekstu, określenie, czy stanowi on zamkniętą całość czy jest częścią przygotowywanego przez Potockiego większego dzieła, czy był znany w epoce jako utwór publicystyczny. Jak relacjonowała badaczka, na tekst składają się dwa listy, korespondent z Paryża zwraca się do obywateli polskich, przedstawiając im przede wszystkim sytuację Francji i starając się przekonać ich, że choć to monarchia, warto naśladować niektóre jej rozwiązania ustrojowe. Potocki wyraźnie, zdaniem Pętkowskiej, dzieli rodaków na dobrych, tytułowych współobywateli i „tchórzliwych republikanów". Na zakończenie referentka zasygnalizowała, że zagadnieniem interesującym nie tylko historyków literatury może być koncepcja narodu wyłaniająca się z utworu.

Jolanta Czerzniewska z Warszawy w referacie „Historyk sztuki wobec literatury o sztukach pięknych. Zmagania z edycją rękopiśmiennych katalogów Stanisława Kostki Potockiego" postawiła szereg pytań badawczych z pogranicza historii sztuki i historii literatury. Zdaniem badaczki, omówienie działalności Stanisława Kostki Potockiego na gruncie historii sztuki nastręcza niemało wątpliwości metodologicznych: jak przyporządkować ten warsztat do jednego gatunku piśmiennictwa? Czy poszczególne teksty Potockiego przynależą w sposób jednoznaczny do literatury czy pisarstwa naukowego? Czy osiemnastowieczny w swej genezie warsztat gabinetowy, to osobny gatunek piśmiennictwa – o sztuce czy o historii? Prelegent-

il. 32
Inauguracja konferencji w Sali Białej muzeum w Wilanowie. Na zdjęciu widoczni (od lewej): Tomasz Chachulski z Pracowni Literatury Oświecenia IBL i Wydziału Nauk Humanistycznych UKSW, Dorota Folga Januszewska, Zastępca Dyrektora Muzeum, oraz Paweł Jaskanis, Dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

ka skupiła uwagę wokół następujących zagadnień: kolekcjonerstwo rycin a narodziny książki o sztuce, koneserstwo a literatura, kolekcjonerstwo rycin a piśmiennictwo o sztuce, lingwistyczne i literackie aspekty kolekcjonerstwa rycin, literatura, język, historia w świetle praktyk gabinetowych konesera.

Dwudniową konferencję zakończył referat Tomasza Chachulskiego z Warszawy. Ostatni z prelegentów doprecyzował postulaty (wspólne dla zgromadzonych na konferencji badaczy) przygotowania kilku kolejnych tomów obejmujących studia nad Stanisławem Kostką Potockim oraz edycji krytycznej najważniejszych dzieł literackich Potockiego: zbioru poezji, mów i pochwał luminarzy polskiego oświecenia i początku XIX wieku, utworów dramatycznych, rozpraw teoretycznych.

Grudniowe spotkanie przedstawicieli kilku dyscyplin i wielu środowisk, referaty poświęcone różnym aspektom pisarskiej aktywności Potockiego, liczne dyskusje oficjalne i kuluarowe, sprawiły, że postać jednego z najbardziej wszechstronnych reprezentantów polskiej elity przełomu XVIII i XIX wieku stała się bliższa, a jej działalność lepiej znana, co otwiera szerokie pola badawcze i tworzy obiecujące perspektywy wydawnicze.

SUMMARY

The Conference "Literary Legacy of Stanisław Kostka Potocki": Report

The report summarises the events of "The Literary Legacy of Stanisław Kostka Potocki" Conference, which took place on 14–15 September 2016 in the White Hall of the Museum of King Jan III's Palace at Wilanów. The organizers of the event were the Museum of King Jan III's Palace at Wilanów, the Polish Society for Eighteenth Century

Studies, the Chair of Enlightenment Literature at the Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences, and the Faculty of the Humanities of the Cardinal Wyszyński University. The aim of the conference was to investigate the issues associated with the literary oeuvre of the former owner of Wilanów. Among the attendees were representatives of several scholarly centres in Poland and Italy. The report presents the problems and issues discussed in the conference papers. In addition, it discusses the postulates of the scholarly circles pertaining to the publication of Stanisław Kostka Potocki's chief literary works and to further research on his literary legacy and its impact on European culture.

Keywords: "The Literary Legacy of Stanisław Kostka Potocki" Conference, writings of Stanisław Kostka Potocki, Wilanów

s. 61 (il. 18) Wielka Herkulanka, 320–330 r. n.e., marmur, nr inw. Hm 326, wł. bpk / Staatliche Kunstsammlungen Dresden, fot. Ingrid Geske

s. 64 (il. 19) Rzut poziomu parteru i pierwszego piętra projektowanego Pawilonu Sztuk Pięknych, Piotr Aigner, 1816, sygn. R.4821/WAF.56, wł. Biblioteka Narodowa

s. 66 (il. 20) Kolekcja rzeźb we wnętrzach Stallhofu w Dreźnie, Johann Gottlob Matthew, 1794, sygn. 0261947, wł. Deutsche Fotothek, fot. Hans Reinecke

s. 68 (il. 21) Awers medalu wybitego z okazji utworzenia Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, proj. F.K. Stuckhart, 1818, nr inw. ZKW.N.830/2810, wł. Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej, fot. Andrzej Ring, Lech Sandzewicz

s. 72 (il. 22) Mała Herkulanka w Sali Kolumnowej Budynku Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, fot. Adam Tyszkiewicz

Johann Caspar Lavater, Johann Heinrich Füssli i Felix Hess u Johanna Joachima Spaldinga w Barth. Rycina Christiana von Mechla z Kolekcji Wilanowskiej
Katarzyna Adamska, Monika Michałowicz

s. 76 (il. 23) Eberhard Siegfried Henne wg rysunku Heinricha Füsslego, *I. Casp. Lavater, Felix Hess und Heinrich Füessli bey Spalding zu Barth in Schwedisch Pommern im Jahr 1763*, wyd. Christian von Mechel, Berlin 1810, sygn. I.G.30.751, wł. Biblioteka Narodowa

s. 79 (il. 24) Johann Heinrich Lips wg rysunku Heinricha Füsslego, *Wie Tell zur Barbier durch's Fenster kömmt*, w: *Henrich Fuessli's Sämmtliche Werke…*, Zürich 1806, cz. 1, nr 6, wł. Metropolitan Museum of Art

s. 85 (il. 25) Balthasar Friedrich Leizel, *Experience Aerostatique faite Versailles le 19 sept. 1783…*, sygn. I.G 9095, wł. Biblioteka Narodowa

s. 87 (il. 26) Daniel Chodowiecki, *Cabinet d'un peintre. Dedié a Madame Marie Henriette Ayer, veuve de feu Mr G. Chodowiecki…*, Berlin 1771, sygn. 1863,0613.155, wł. British Museum

Wizja Laurentiny Stanisława Kostki Potockiego i Sala Kolumnowa Uniwersytetu Warszawskiego. Kilka nowych uwag
Jerzy Miziołek

s. 94 (il. 27) Projekt Muzeum Sztuk Pięknych, Giuseppe Manocchi, wg wskazówek Stanisława Kostki Potockiego, akwarela, sygn. R.5014/WAF.67, wł. Biblioteka Narodowa

s. 95 (il. 28) Sala Kolumnowa dawnego Muzeum Sztuk Pięknych Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego, 2012, fot. Małgorzata Przybyszewska

s. 97 (il. 29) Projekt Biblioteki Publicznej, Stanisław Kostka Potocki, szkic piórkiem, 1779, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 255, s. 20, wł. Archiwum Główne Akt Dawnych

s. 101 (il. 30) Wnętrze sali posiedzeń w York, wzniesione tuż po 1730 r. przez Lorda Burlingtona, wł. Historic England Archive

s. 102 (il. 31) Wnętrze kościoła św. Sabiny na Awentynie w Rzymie, fot. Jerzy Miziołek

Konferencja „Literacka spuścizna Stanisława Kostki Potockiego". Sprawozdanie
Magdalena Partyka

s. 112 (il. 32) Inauguracja konferencji w Sali Białej wilanowskiego muzeum. Na zdjęciu widoczni (od lewej): Tomasz Chachulski z Pracowni Literatury Oświecenia IBL i Wydziału Nauk Humanistycznych UKSW, Dorota Folga Januszewska – z-ca dyrektora muzeum, oraz Paweł Jaskanis, dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie; fot. Wojciech Holnicki

Przedstawiciele rodu Polignaców i ich dzienniki w zbiorach Muzeum – Zamku w Łańcucie
Stanisław Schabowski

s. 115 (il. 33) Grzbiet okładki dziennika Jules'a de Polignac, sygn. B.III.5 21694, wł. Biblioteka Muzeum – Zamku w Łańcucie

s. 122 (il. 34) Yolande, księżna de Polignac, wg obrazu Élisabeth Louise Vigée-Le Brun, ryt. John Thomas Simth, wyd. J. Mawman, 1815, sygn. ark:/12148/btv1b6942378k, wł. Bibliothèque nationale de France

s. 123 (il. 35) *Adieux de Madame la Duchesse de Polignac aux François* – pamflet na księżnę de Polignac, 1789, sygn. ark:/12148/bpt6k9692946g, wł. Bibliothèque nationale de France

cyfrowych, w szczególności projektami związanymi z technologią hologramu, mappingu architektonicznego oraz grafiki i animacji CGI 3D.
(marekletkiewicz@wp.pl)

Monika Michałowicz, studiowała w Instytucie Historii Sztuki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie później obroniła doktorat poświęcony Luigiemu Lanziemu. Pracowała w Katedrze Teorii Sztuki i Historii Doktryn Artystycznych KUL; obecnie pracownik Zakładu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej.
(m.michalowicz@bn.org.pl)

Jerzy Miziołek, absolwent UJ, profesor historii sztuki i tradycji antyku w Instytucie Archeologii UW. Był m.in. stypendystą Instytutu Warburga w Londynie, Center for Advanced Study in the Visual Arts at the National Gallery of Art w Waszyngtonie i Getty Research Institute w Los Angeles. Autor wielu rozpraw, artykułów i recenzji oraz książek, w tym: *Soggetti classici sui cassoni fiorentini alla vigilia del Rinascimento* (1996), *Uniwersytet Warszawski, dzieje i tradycja* (2005, angielska wersja 2015), *Chopin among Artists and Scholars* (2010), *Pod opieką muz. Pałac Czartoryskich-Potockich w Warszawie* (2013, wersja angielska 2014), *Nel segno di Quo vadis* (2016). Ponadto pomysłodawca i redaktor kilku prac zbiorowych, m.in. *Falsifications in Polish Collections and Abroad* (2001) i *Chopin e l'Italia* (2015).
(jerzymiziolek@gmail.com)

Iwona Ochocka, st. bibliotekarz w bibliotece Muzeum Króla Jana III w Wilanowie; badaczka historii zbioru Dawnej Biblioteki Wilanowskiej, kurator wystawy w wilanowskim muzeum *„Arlekin na świat urażony*. W dawnym teatrze dworskim" (2008); autorka – razem z Anną Ruszkowską – scenariusza wystawy na temat muzyki i tańca w pałacu wilanowskim w XVII–XIX w.
(iochocka@muzeum-wilanow.pl)

Magdalena Partyka, doktorantka literaturoznawstwa na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; badaczka podróżopisarstwa drugiej połowy XVIII stulecia, a także związków kulturalnych Polski i Włoch. Publikowała m.in. w tomach: *Oświecenie (nie tylko) w szkole…* (2012); *Polski Grand Tour w XVIII i początkach XIX wieku* (2014); *Seminaria bielańskie. Prace ofiarowane Profesor Teresie Kostkiewiczowej* (2015); *Polska i Włochy w dialogu kultur* (2017); a także w czasopiśmie „Colloquia Litteraria".
(mpartyka@o2.pl)

Agnieszka Pawlak, konserwatorka malarstwa i rzeźby polichromowanej, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki (ASP Warszawa); starszy konserwator w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, od 2007 r. odpowiedzialna za opiekę prewencyjną nad zbiorami, od 2013 r. zastępca kierownika Działu Prewencji i Konserwacji w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. W 2013 roku ukończyła podyplomowe studia *Nowoczesne techniki analityczne dla konserwacji obiektów zabytkowych* na Wydziale Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Od 2009 roku w pałacu wilanowskim prowadzi projekty związane z monitoringiem światła, od 2013 jest kuratorem projektu *Magazyny Zbiorów otwarte dla publiczności*.
(apawlak@muzeum-wilanow.pl)

Łukasz Przybylak, mgr inż. architekt krajobrazu, kierownik Działu Ogrodowego Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie; specjalista w zakresie konserwacji i rewaloryzacji ogrodów historycznych, autor publikacji oraz licznych opracowań inwentaryzacyjnych, projektowych i studialnych zabytkowych założeń ogrodowych, m.in.: w Morawie, Kamieńcu, Głębowicach, Sarnach, Łękanowie; koordynator merytoryczny międzynarodowych seminariów parkowych w Morawie i Sztynorcie.
(lprzybylak@muzeum-wilanow.pl)

Stanisław Schabowski, archiwista, bibliolog; w ramach projektu badawczego „Winckelmann – Potocki" przełożył z języka francuskiego na polski dziennik podróży po Italii Stanisława Kostki Potockiego.
(sw.si0@neostrada.pl)

Sylwia Svorová Pawełkowicz, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki (ASP Warszawa); od 2010 r. zajmuje się badaniami dzieł sztuki, od 2013 r. pod firmą Laboratorium Konserwacji. W 2013 r. ukończyła studia podyplomowe „Nowoczesne techniki analityczne dla konserwacji obiektów zabytkowych" na Wydziale Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 2016 r. związana z Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych UW oraz Instytutem Chemii Nieorganicznej Czeskiej Akademii Nauk; od 2007 r. stale współpracuje z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Łączy zainteresowania naukowe z artystycznymi, uprawiając malarstwo.
(s.pawelkowicz@labko.pl)

Zofia Szlenkier, mgr nauk pedagogicznych, absolwentka Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz studiów podyplomowych w Collegium Civitas na kierunku Dyplomacja Kul-